

МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ ТА МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКИХ “ЛІВИХ”

На основі історичного, статистичного та компараторивного аналізу розглянуто проблеми функціонування партій лівого ідеологічного спрямування в Україні. Показано, які помилки призвели до втрат “лівими” значної частини свого електорату і спрогнозовано перспективи подальшого розвитку “лівого” руху в Україні.

On the basis of historical, statistical and comparative analysis of functioning problem of Ukrainian parties with left ideological orientation of policy has been considered. In the article has been proved, what kind of mistakes of left-wing parties had been resulted of losses of considerable part of their electorate. Prospects of subsequent development of the left-wing parties motion in Ukraine has been forecasted.

Починаючи з політичного сезону 1998-1999 рр., коли на фоні поширення бідності і розчарувань у демократичних перспективах більшість населення України віддавала свої голоси “лівим” ідеологічним командам, популярність і впливовість комуністичних і соціалістичних сил в Україні помітно впала. У таблиці наведено електоральні досягнення “лівих” партій за останні 10 років під час парламентських і президентських виборів (таблиця).

Як видно, тренд популярності “лівих” сил і їх лідерів в Україні, починаючи з 1999 р., неухильно падав. Останні парламентські вибори 2007 р. взагалі залишили у Верховній Раді України одну політичну силу лівого спрямування – Комуністичну партію України. А кількість людей, що проголосували за ліві сили, становила менше 10 % від тих, хто прийшов на виборчі ділянки.

На цьому крапка? Ресурс вичерпано? Час “лівих” в Україні безповоротно минув? Вони назавжди йдуть у другий ешелон української політики? Або можуть ще повернутися? Пошук відповідей на ці питання обумовив завдання, які ставимо за мету з’ясувати в даній роботі, а саме:

– проаналізувати причини останніх поразок українських “лівих” у контексті порівняння їх ролі і місця в системі політичних відносин у державі з тією роллю, які відіграють “ліві” в європейських країнах;

- які ідеологічні месиджі висувають сьогодні “ліві” партії в Україні;
- спрогнозувати перспективи лівого руху в Україні загалом.

Слід зазначити, що дослідженням проблеми розвитку політичних партій останнім часом було присвячено багато наукових праць. Так, зокрема, особливостям сучасних “лівих” партій в Україні присвячено роботи П. Ворони, Г. Зарабяна, О. Назарчука, Є. Перегуди, О. Чувардинського та ін., компараторивний аналіз діяльності політичних партій в Україні можна побачити в роботах В. Базіва, Б. Максимця, О. Стаценка, С. Топалової, загальнотеоретичним аспектам дослідження політичних партій і партійних систем присвячено роботи відомих західних науковців М. Дюверже, Д. Джанда, Дж. Сарторі, З. Ліпсета, С. Роккана, проблемам трансформації “лівих”

Таблиця

Електоральні здобутки “лівих” партій та їх лідерів на виборах 1998–2007 рр. [7]

Результати заголосування за роками	1998 р.		1999 р.		2002 р.		2004 р.		2006 р.		2007 р.	
	Політичні силы	% заголосувані	Кількість заголосувані	% заголосувані								
КПУ (П.Симоненко)	24,65	6550353	22,24	5849077	19,98	5178074	4,97	1396135	3,66	929591	5,39	1257291
СПУ (О.Мороз)	9,4	2498262	11,29	2969896	6,87	1780642	5,82	1632098	5,69	1444224	2,86	668234
ПСПУ (Н.Вітренко)	4,04	1075118	10,97	2886972	3,22	836198	1,53	429794	2,93	734704	1,32	309008

політичних партій в країнах Центральної і Східної Європи присвячено роботи дослідників Р. Еванса, Е. Задорожнюк, Дж. Т. Ішиямі, Л. Мітевої, З. Сокольського, Х. Тіммермана, І. Яжборовської, С. Уайт-філда та ін.

Вивчення ідеологій, структури, діяльності партій, їх соціальної бази, місця в політичних системах є одним з основних напрямів європейської політології (Лоуренс-Лоуелл, Хоген, Бейлі, Маккензі, Зігфрід, Булмер-Томас в Англії; Гогель, Дюверже, Лаво у Франції; Хартман, Хаммер, Кельрейтер у Німеччині та ін.).

З урахуванням високого рівня значущості соціальних проблем, особливості стану та діяльності лівих сил в Україні заслуговують на особливу увагу. Між тим, слід зазначити, що цей напрям досліджень поки не став предметом належної уваги вітчизняних науковців. Отже, така важлива, на нашу думку тема, як порівняльний аналіз електоральних меседжів “лівих” партій з гаслами “лівих” партій в Європі й досі залишається поза увагою науковців.

Вивчення особливостей діяльності “лівих” партій в Україні за останні 10 років надав можливість визначити три основні тези.

Теза перша. Про занепад “лівої” ідеї в Україні, як втім і в Європі, говорити поки рано.

У ХХІ ст. Європа вступила, маючи більшість “лівих” урядів: в 11 з 15 країн-членів Євросоюзу уряди очолили соціалісти, соціал-демократи або лейбористи, зокрема це стосувалося і трьох найбільших західноєвропейських держав – Англії, Німеччині, Франції [1]. Ще у двох країнах “ліві” брали участь у коаліційних лівоцентристських кабінетах. I хоча сьогодні “ліві” партії трохи віддали своїй домінуточі позиції, про неактуальність “лівої” ідеї в Україні говорити ще зарано.

Сьогодні “ліві” партії у більшості країн Європейського Союзу продовжують виконувати дуже помітну роль. І в жодній з провідних країн Європейського союзу представленість “лівих” у партій у законодавчих органах не є такою низькою, як в Україні.

Так, на останніх виборах у Франції (червень 2007 р.) “ліві” (соціалісти і комуністи) збільшили свою присутність у парламенті на 36 місць, одержавши контроль над більш ніж третиною Національних зборів (200 місць з 577).

На останніх виборах у Швейцарії (вересень 2006 р.) союз “лівих” сил одержав голоси 46,2 % виборців, що дозволило узяти 171 місце в парламенті з тих, що є, – 349.

На останніх парламентських виборах в Іспанії (березень 2008 р.) Соціалістична партія Іспанії взяла 169 місць з 350, що дозволило одержати право на формування уряду.

“Ліві”, до речі, сьогодні мають більшість місць і парламенті Португалії.

На виборах в Італії, що відбулись у квітні 2008 р., лівоцентристська коаліція одержала 37,5 % голосів виборців, що дало їй 239 з 617 місць в італійському парламенті.

Навіть у Нідерландах, де останні вибори проходили в листопаді 2006 р., несподіваним для всіх виявився успіх Соціалістичної партії, яка збільшила кількість своїх місць у парламенті до 26 осіб зі 150 можливих. Це все одно, що кількість соціалістів в Українському парламенті становила 78 осіб.

В Англії ж лейбористи, які позиціонують себе як “ліва” сила, вигравали парламентські вибори вже кілька разів поспіль.

У Німеччині соціал-демократи, попри незначну поразку на виборах у вересні 2005 р. (34,3 % підтримки виборців, 225 місць у бундестазі з 650), дотепер представлені у Федеральному уряді.

У країнах колишнього соціалістичного табору “ліва” ідея і дотепер користується великою популярністю.

За підсумками парламентських виборів, в Угорщині (квітень 2006 р.) відносна більшість виборців проголосувала за Соціалістичну партію Угорщини, що дало їй право одержати 185 мандатів з 386 і можливість сформувати уряд.

На останніх парламентських виборах в Словаччині (червень 2006 р.) перемогу отримала опозиційна партія “Напрям – соціал-демократія”.

На виборах у Чехії (червень 2006 р.) соціал-демократи з комуністами взяли більше 45 % голосів виборців, що дало їм право посісти половину місць у парламенті.

Якщо говорити про пострадянські республіки, то владу, наприклад, у Молдові вже декілька років утримує Комуністична партія.

У Російській Федерації на “лівих” гаслах до парламенту (грудень 2007 р.) пройшли Комуністична партія і нещодавно створена партія “Справедлива Росія”.

Порівнюючи пострадянські та європейські “ліві” сили, необхідно звернути увагу на той факт, що домінуюче положення в “лівому” секторі європейських політичних партій останнім часом міцно посіли соціал-демократи. Узявиши верх у віковій суперечці з комуністами, відтіснивши лібералів у право, соціал-демократія виявилася єдиною “системною” альтернативою пануванню правих консерваторів.

Причому в Європі головною метою соціал-демократів проголошується тепер не боротьба класів, а соціальне партнерство, не революційне скидання капіталізму, а поступове попіщення існуючого суспільства за допомогою часткових реформ у рамках демоіратичної держави, покликаної якщо не усунути повністю, то хоч би пом’якшити існуючі соціальні несправедливості. Проте способи досягнення навіть цієї мети змінилися. Аж до кінця 1990-х рр. у більшості держав під керівництвом європейських соціал-демократів значна частина ВВП перерозподілялась за рахунок оподаткування прибутків підприємств і високих доходів власників на користь людей найманої праці через систему обов’язкового соцстраху, гарантувало мінімальну зарплату, боролося з безробіттям і бідністю, задовольняло нерентабельні суспільні потреби [3].

Основним методом вирішення даних проблем була нео-кейнсіанська політика стимулювання темпів економічного зростання за рахунок фінансування соціальної інфраструктури, збільшення зарплати і попиту населення, не виключаючи використання інфляційних методів і бюджетного дефіциту.

Проте вже до початку 1980-х рр. ця так звана “шведська модель” соціалізму, що з найбільшим успіхом використовувалася скандинавськими соціал-демократами, почала вичерپувати себе. Дефіцит бюджету призвів до збільшення державного боргу і високої інфляції, зростання середньої тривалості життя порушувало баланс між трудящим населенням і утриманцями, погіршуючи фінансове положення системи соціального захисту. Результатом виявлялися збільшення тягаря податків і обов’язкових відрахувань від прибутків підприємств до фондів соціального страхування, витік капіталів за рубіж, стагнація інвестицій і темпів зростання

виробництва і, як наслідок, зростання безробіття, рівень якого в країнах Євросоюзу досяг історичного максимуму наприкінці 1990-х рр. [3].

Нові “ліві” лідери двох найбільших країн Європейського союзу Т. Блер і Г. Шредер на початку ХХ ст. заявили, що в їх уявленнях такі цінності, як соціальна справедливість, свобода та рівність шансів, солідарність і відповідальність перед іншими людьми є “вічними”, які соціал-демократія не принесе в жертву ніколи. Проте в сучасному світі, – підкреслювали вони, – соціал-демократична політика вимагає далекосяжної модернізації з урахуванням нових реалій ХХІ ст. [2].

Сенс нової “лівої” ідеї, на думку Блера і Шредера полягає в тому, щоб не підміняти діяльністю урядів приватні підприємства, а всіляко підтримувати їх, покласти край ототожненню соціальної справедливості із рівністю в доходах, замінити перерозподільний принцип соціального захисту накопичувальним, рішуче скоротити витрати бюджету, полегшивши податковий тягар і понизивши тим самим витрати виробництва, стимулювати інвестиції, підвищити конкурентоспроможність європейської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Тільки так, на думку соціал-демократів нової хвилі, можна покласти край інфляції, що “б’є”, перш за все, по інтересах найменш забезпечених верствах населення, добитися стійко високих темпів економічного зростання, подолати головну соціальну проблему Європи – безробіття, причому не шляхом адміністративної гарантії зайнятості, а, навпаки, доданням більшій гнучкості трудовому законодавству. Одним словом, “держава загального добробуту”, народжена Новим курсом Рузвелта в США після Великої депресії 1929 – 1933 рр. і що затвердилося в Західній Європі після Другої світової війни не без впливу досвіду СРСР, а разом з ним і соціалізм як кінцева мета “здавалися в архів”.

Сьогодні головними теми всіх програм “лівих” у всій Європі співпадають: забезпечення адресної підтримки молодих сімей, підвищення якості медичного обслуговування, вдосконалення системи пенсійного забезпечення, подолання безробіття, створення належних умов для розвитку бізнесу.

Відзначимо також, що в процесі демократичного транзиту в країнах Центральної і Східної Європи виявилася така закономірність формування і розвитку “лівої” частини партійного спектра: переважає тенденція формування однопартійності в “лівій” частині політичного спектру даної країни. І якщо ця партія згуртувала навколо себе увесь електорат, що розділяє “ліву” ідеологію, то вона отримує можливість якщо не повернутися до влади, то принаймні виступати провідною опозиційною силою.

Чому ж в Україні “ліві” так стрімко втрачають підтримку, попри те, що соціально-економічні проблеми в нашій країні є набагато гострішими, ніж у більшості європейських країн?

Для відповіді на це запитання можна проаналізувати меседжі, з якими йшли до парламенту українські “ліві”.

Соціалістична партія України, 2006 р. – “Побудуємо Європу в Україні!”. Але ж Європа така різна! Так, і до слова, якщо керуватися географічними картами, Україна і так є Європою.

2007 р. – “Чесна влада – краще життя кожному!”. “Вся влада – місцевим громадам!”. І що в цих гаслах “лівого”?

Прогресивна соціалістична партія України, 2006 р. Своїми гаслами ця партія, що йшла у блоці з “Російсько-українським союзом” проголосила приєднання України до Союзу Росії і Білорусі і відмову від вступу в НАТО, ЄС і ВТО. Крім того, Н. Вітренко виступала за відміну депутатської недоторканності, між тим усе це не знайшло необхідної підтримки серед електорату.

2007 р. Із усіх вищеперечислених гасел залишилося тільки “НАТО – ні!”, але цього виявилося вже дуже мало для перемоги. Тим більше, що це гасло активно експлуатували і представники Партії регіонів України, збираючи підписи за проведення референдуму з даного питання.

Комунистична партія України, 2006 р. – “Комуністи – це круто!” Проте емпірично дана теза не знайшла підтвердження.

2007 р. – “Ні – диктатурі!”. Причому, це говорила партія, що формально перебувала при владі. Тому, про яку диктатуру йшла мова, більшість людей так і не зрозуміла.

Так, усе вищезгадане – це не “Фабрики – робітникам”, “Землю – селянам”, а “Вся влада – радам”. Попередники українських “лівих” у 1917 р. були більш куди конкретнішими, і тому зуміли “заразити” своїми ідеями половину світу.

А тепер проаналізуємо економічну складову кампанії.

На якому порядковому місці в українських “лівих” проблема безробіття? І це в країні, де декілька мільйонів чоловік є заробітчанами за кордоном?

Де підтримка молодих сімей, вимушених сьогодні самостійно боротися зі всіма труднощами?

Що конкретного обіцяють наші “ліві” пенсіонерам?

Хто з українських “лівих” говорить про податкову систему?

Тому друга теза така – “ліві”, вступереч своїм вчителям і європейським колегам, зробили основним своїм ідеологічним принципом не економіку (“базис”), а політику (“надбудову”), що привело до того, що вони перестали бути носіями “лівої” ідеології в уявленнях електорату. Їх програмні положення просто експропріювали і взяли на озброєння інші політичні сили.

Аналіз політичних програм трьох провідних “лівих” партій (КПУ, СПУ і ПСПУ [4 – 6]) в Україні, дозволяє відзначити спільність багатьох поставлених ними завдань – це і побудова в Україні соціально орієнтованої держави, і забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, безоплатна освіта та медичне обслуговування, ліквідація нерівності. Відзначимо, що дані тези підтримуються більшістю населення України. Проте правильно донести їх до виборця “ліві” не змогли. Окрім того, сьогодні ці гасла виглядають навіть архаїчними.

Тому не дивно, що під гаслами забезпечення соціальної справедливості, рівності, партнерства і підвищення рівня життя і навіть боротьби з олігархами до українського парламенту приходять ... представники великого бізнесу. Особливістю партій, що фінансуються ними, є наявність сильного харизматичного лідера, регіональних осередків з ефективним внутрішньопартійним менеджментом, використання сучасних політичних технологій, привабливих гасел. Так, до Верховної Ради V скликання Партія регіонів потрапила завдяки гаслу “покращимо життя вже сьогодні”, а VI скликання – в багатьох завдяки обіцянці значно підвищити соціальні виплати та забезпечити працівників бюджетної сфери житлом. “Наша Україна” у 2006 р. обіцяла завершити

створення 5 млн робочих місць, підвищити середню зарплату у 2,5 рази за 2 роки, зробити мінімальну пенсію більшою за прожитковий мінімум. Блок Юлії Тимошенко обіцяв у 2006 р. підвищення стипендій та допомоги інвалідам, установлення переліку безкоштовних медичних послуг, скасування судового мита для громадян, надання безкоштовних адвокатських послуг. У 2007 р. ключовим гаслом програми стала обіцянка повернути знецінені вклади колишнього Ощадбанку СРСР за два роки. Отже, всі провідні українські партії в якості основних гасел пропонували підвищити соціальні стандарти і рівень соціальної захищеності. Між тим, це шлях, який вже пройшла Європа і який не призвів до досягнення зазначених цілей.

I остання, *третя теза* – у “лівого руху” в Україні є перспективи!

Підтвердженням тому слугують потреби і вирішення проблеми створення робочих місць, подолання інфляції, створення ефективної пенсійної системи тощо. Тому “лівий” проект з хорошим фінансуванням і демократичним внутріпартійним менеджментом, побудований на консолідації молодих регіональних лідерів, що стали “лівими” за своїми переконаннями, може незабаром встати на заміну тим, хто формував свій світогляд ще за часів, коли в епохи була всього лише одні розум, честі і совісті... І які пішли разом зі своїм часом.

Література:

1. Айкеров А.Ю., Бударагин М.А., Гарараджса Н.В. та ін. Основы теории политических партий: учеб. пособие / С.Е. Заславский (ред.). – М.: Европа, 2007. – 261 с.
2. Глушкова Л.В. Соціал-демократичні партії України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття: Дис. ... к.і.н.: 07.00.01 / Дніпродзержинський держ. технічний ун-т. – Дніпродзержинськ, 2002. – 177 с.
3. Желицки Б. Общий кризис “реального социализма” и демократические преобразования в Венгрии // Вопросы истории. 2000. – № 6. – С. 38 – 48.
4. <http://www.kpu.net.ua/program>
5. <http://www.spu.in.ua/about/programa>
6. <http://www.vitrenko.org.ua/program>
7. www.cvk.gov.ua

Надійшла до редколегії 29.10.2008 р.